

Kulturarv som planlægningsinstrument

AF KURT RISSKOV SØRENSEN

Den fysiske planlægning er et vigtigt arbejdsområde for landets museer. Set fra en kulturhistorisk synsvinkel er det afgørende, at kommunernes planarbejde tager udgangspunkt i de bevaringsværdige kulturmiljøer. Med Kulturarvsmasterplan for Kerteminde Kommune har Østfyns Museer givet et bud på, hvad der fremover bør prioriteres.

Herregårde, stationsbyer, fiskerlejer, husmandskolonier, gravhøje, kirker, møller, diger og hegn, landsbyer, bevaringsværdige huse. Alt sammen er det eksempler på fysisk kulturarv.

Kulturarven er udtryk for de spor, mennesket gennem historien har efterladt sig. Hvor sporene er særlige tætte og tydelige, er der tale om kulturmiljøer. Eller for at tale teknisk, så er et kulturmiljø et afgrænset område, som ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling.¹ Fra alle perioder er der efterladt spor, som er vigtige at bevare, men især for de seneste par hundrede år er der efterladt så mange spor, at det er nødvendigt at fore-

tage udvælgelse. Kulturarvsmasterplanen har til formål at udpege den del af kulturarven, som vi vælger af tage med fra fortiden og gøre til en ressource i fremtiden.

Efter tre års arbejde afsluttede museet i efteråret 2021 opgaven med en Kulturarvsmasterplan for Kerteminde Kommune.² Arbejdet repræsenterer en ny

Arbejde i felten. Museets udsendte ses her i samtale med ejeren af den smukke og velbevarede "Stengården" i Dræby. Foto: Østfyns Museer 2021.

måde at tilgå kulturarven på, så den bliver et redskab i kommunens fysiske planlægning. Samtidig er det med til at understrege, at kulturarven er en ressource, der indeholder en betydelig oplevelsesværdi. Præsenteret på den rette måde kan den både være med til at gøre de lokale borgere stolte af netop "deres" sted og gøre fremtidige borgere interesseret i at bosætte sig i området.

Planen er bundet op på en fortælling om de karakteristiske udviklingstræk i kommunen, udmøntet i en kulturarvsvision.

En kulturarvsvision

Masterplanen bygger på en kulturarvsvision, der indeholder to hovedfortællinger baseret på kommunens historiske udvikling.

For Kerteminde, Hindsholm og Munkebo-området spiller det maritime aspekt en dominerende rolle gennem historien. Med en geografi, der er præget af

kystnærhed og af fjord, bugter og vige har næsten alle grene af samfundslivet modtaget aftryk af havets nærhed. Det gælder erhvervsmæssigt, hvor søfart og fiskeri har været vigtige beskæftigelsesmæssige og økonomiske søjler. Det gælder turisme, sport og fritidsliv, og det gælder den kunstneriske kulturarv, hvor området har fostret nogle af de kunstnere, der nærmest er indbegrebet af kystlandets malere.

I den sydlige del af kommunen, hvor afstanden til havet er betydeligt større, har andre forhold været bestemmende for samfundsudviklingen. Specielt for området omkring Langeskov har infrastrukturelle faktorer gennem de seneste to århundreder været af afgørende betydning. Tidligst var det hovedlandevejen over Fyn, hvis linjeføring gik gennem sydkommunen, efter midten af 1800-tallet var det en af jernbanenettets hovedlinjer, der passerede, og i

Indsejlingen til Kerteminde Havn i 1950'erne. Området på Nordre Havnekaj har siden bebyggelsen påbegyndtes i de første år af 1900-tallet oplevet gennemgribende ændringer, og ingen af de bygninger, der ses på billedet, eksisterer i dag. Kulturarvsmasterplanen har udstukket retningslinjerne for opførelsen af det boligkvarter, der i disse år pågår. Foto: Danmark set fra luften, Det Kongelige Bibliotek.

nyere tid er det motorvejen, der har været afgørende for, at en stor del af kommunens industrivirksomheder er lokaliseret i området omkring Langeskov.

Kulturarvsmasterplanen anbefaler, at man gør disse hovedfortællinger til den overordnede ramme for den fysiske planlægning i kommunen. Det er planens intention at kortlægge de værdier, der knytter sig til hovedfortællingerne og i forlængelse heraf give anvisning på, hvordan disse værdier kan sikres og styrkes i fremtidig planlægning. Dermed skal masterplanen tilvejebringe et forvaltningsmæssigt redskab, der giver kommunens planafdeling

et sikrere fundament dels for overordnet planlægning og dels for at træffe afgørelse i konkrete sager.

I arkivet, i biblioteket og i felten

Udpegningen og beskrivelsen af kulturmiljøer i kommunen er et omfattende arbejde, der kræver systematisk indsats på en række felter.

Indledningsvis blev al tilgængelig topografisk litteratur pløjet igennem for konkrete informationer, historiske kort blev nærstuderet med henblik på at uddrage lokale udviklingstendenser, og tidligere kulturhistoriske registreringer som eksempelvis landsbyregistreringen og hovedgårdsregistreringen

Ét af byens huse, som har fået forholdsvis høj værdi i SAVE-registreringen, er Langegade 77. Med sin fine facaderytme, smukke gadedør og bevarede skorsten har huset opnået en samlet værdi på 3. Foto: Østfyns Museer 2020.

blev gennemgået. Derefter drog deltagerne i felten, og alle afkroge af kommunen blev besøgt med notesblok og kamera.

De indhøstede data mandede ud i en beskrivelse af det enkelte kulturmiljø: udviklingshistorie, bærende værdier, hvilke trusler står det over for, og hvilke udviklingsmuligheder er der.

Kulturarvsmasterplanen er disponeret således, at der efter en indledning om forskellige typer af kulturmiljøer følger de to hovedafsnit: beskrivelsen af kommunens tre centerbyer og ti landsogne. Hertil følger sig to bilag, dels en database med vurdering af bevaringsværdier for mere en 1.000

enkeltejendomme i Kerteminde by, og dels en rapport om et nyt havnekarver i Kerteminde fra august 2018. Sidstnævnte udgjorde første del af arbejdet med Kulturarvsmasterplanen og har dannet

grundlag for den igangværende transformering af Nordre Havnekaj.

I beskrivelsen af både centerbyer og landsogne har hovedfokus været på den del af kulturarven, der udgøres af bygningskulturen og dennes bevaringsværdier. Derfor indeholder hvert af disse afsnit en liste over området's "bygninger med særlige bevaringsværdier". På baggrund heraf vil det være muligt at foretage en nærmere vurdering af disse ejendomme og en eventuel efterfølgende udpegning af ejendommene som bevaringsværdige. Kulturarvsmasterplanen skal således ses som en direkte opfølgning på intentionerne i Kommuneplan 2013-25, hvor det anføres, at "Kerteminde Kommune finder det af stor vigtighed, at der i planperioden igangsættes et registreringsarbejde af de potentielle bevaringsværdige bygninger i områdebyerne,

lokalbyerne, landsbyerne og herregårdenes driftsbygninger”. For at give et indtryk af Kulturarvsmasterplanens spændvidde skal der i det følgende præsenteres tre centrale elementer i planen: ejendomsregistrering i købstaden, redegørelse for udviklingspotentialer i en af centerbyerne og beskrivelse af bevaringsværdier i et af landsognene.

SAVE-registrering af huse i Kerteminde

I de centrale dele af Kerteminde by blev der i perioden marts 2019 til august 2020 foretaget en registrering på ejendomsniveau efter den såkaldte SAVE-metode (Survey of Architectural Values in the Environment).³ SAVE kan anvendes til at kortlægge og vurdere byers og bygningers arkitektoniske, kulturhistoriske og landskabelige værdier.

Metoden kan danne udgangspunkt for udpegning af bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer, ligesom det er et godt redskab for kommunernes byggesagsbehandling. SAVE-vurderingen af bygninger bygger på fem forskellige parametre: *arkitektonisk værdi*, *kulturhistorisk værdi*, *miljømæssig værdi*, *originalitet* og *tilstand*. De fem parametre sammenfattes i én bevaringsværdi. Værdierne angives på en skala fra 1 til 9, hvor 1 er en højeste værdi. De talmæssige vurderinger ledsages med en kort fritekst, der uddyber vurderingen.

Ved den *arkitektoniske vurdering* ser man på bygningens proportioner, facaderytmen, den arkitektoniske bearbejdningsgrad og på samspillet mellem form, materialevirkning og funktion. Ved den *kulturhistoriske vurdering* indgår en række forskellige aspekter. Man ser på, om bygningen er en manifestation af den lokale byggeskik, om den er repræsentant for en særlig stilperiode, og om den er udtryk for særlig håndværksmæssig formåen. Ved den *miljømæssige vurdering* ser

man på bygningens betydning eller ”støtteværdi” for de tilstødende bygninger og for helheden eller anlægget. Desuden ser man på, hvordan bygningen er placeret og tilpasset landskabet, husrækken, gadebilledet eller det miljø, den er en del af. Ved *vurderingen af originalitet* ser man på, i hvor høj grad bygningens oprindelige udtryk er bevaret, eller om det helhedsindtryk, som man har søgt at skabe ved en eventuel større ombygning, fremstår originalt. Ved *vurderingen af tilstand* ser man på, om bygningen er ordentligt og rigtigt vedligeholdt, herunder de almene, byggetekniske forhold – kort sagt om bygningen virker sund.

De ovennævnte fem vurderingsparametre sammenfattes til sidst i en fælles *bevaringsværdi*. Vurderingen af bevaringsværdien bygger på det samlede indtryk af bygningens kvalitet og tilstand. Bevaringsværdien skal opfattes som en sammenfattende, konkret vurdering af de ovenstående delvurderinger. Der foretages her en afvejning af, hvilke forhold der vejer tungest og derfor bør tillægges størst vægt i den samlede bevaringsvurdering. Der er således ikke tale om et mekanisk, analytisk gennemsnit af de karakterer, man har givet i delvurderingerne.

For hvert af de fem vurderingsparametre giver man en karakter på en skala, der går fra 1 til 9, hvor 1 betegner den højeste værdi. Det vil sige, at karaktererne 1-3 regnes for en høj bevaringsværdi, 4-6 for middel bevaringsværdi og 7-9 for lav bevaringsværdi.

Bygninger med den højeste bevaringsværdi (1) vil som oftest være fredede bygninger eller folkekirker. Bygninger med værdierne 2-4 er de bygninger, som i kraft af deres arkitektur, kulturhistorie eller håndværksmæssige udførelse er lokalt fremtrædende eksempler inden for deres slags, eller bygninger, der

Kulturarvsmasterplanen inddeler Kerteminde i 10 kvarterer efter deres bidrag til den maritime hovedfortælling. Kort tegnet af Roman Varinsky, Kerteminde Kommune.

i kraft af deres placering er umistelige for en helhed. Bygninger med værdierne 5-6 er jævne, pæne bygninger, hvor utilpassede udskiftninger og ombygninger trækker ned i karakteren. Her vil enkle og gennemtænkte udskiftninger eller renoveringsarbejder ofte kunne styrke bygningernes udtryk. Bygninger med værdierne 7-9 er ofte bygninger uden særligt arkitektonisk udtryk eller uden væsentlig historisk betydning.

SAVE-metoden er grundlaget for FBB, der er Slots- og Kulturstyrelsens internet-database over *Fredede og Bevaringsværdige Bygninger*.⁴ Efterhånden som kommunerne foretager nye SAVE-registreringer eller opdaterer ældre SAVE-vurderinger, kan de også ses i databasen. Mere end 360.000 bygninger er vurderet efter SAVE-metoden og lagt ind i FBB, hvilket gør databasen helt

central for vedligeholdelsen af oplysninger om de bevaringsvurderede bygninger.

I Kulturarvsmasterplanen er der for områderne 1, 2, 3 og 7a i Kerteminde by gennemført en systematisk SAVE-registrering af alle ejendomme uanset alder. Der er udelukkende registreret de bygninger/facader, der er synlige fra offentlig vej, og her er vægten entydigt lagt på forbygningerne. Til brug for registreringen er der taget fotos af gadepartier til dokumentation af det miljø, den enkelte ejendom indgår i, samt 2-3 fotos af hovedhus + foto(s) af evt. baghus(e). Beskrivelsen af hvert enkelt af de fire områder rundes af med en opgørelse over, hvor mange ejendomme der befinder sig i de forskellige kategorier. I alt er 1.073 ejendomme i de fire områder blevet SAVE-registreret.

De huse, der befinder sig i kategorierne 2 til 4, anses for at indeholde betydelige bevaringsværdier. I kategori 5, som omfatter 386 ejendomme, vil der med forholdsvis simple greb være mulighed at opnå en højere karakter, eksempelvis med udskiftning

SAVE-registrerede ejendomme i Kerteminde by

Bevaringsværdi 2	7
Bevaringsværdi 3	47
Bevaringsværdi 4	345
Bevaringsværdi 5	386
Bevaringsværdi 6	233
Bevaringsværdi 7	51
Bevaringsværdi 8	4
Total	1073

Nyt møder gammelt ved Boels Bro med udsigten fra de gamle kampestenshuse mod Lindøs værftsområde. Foto: Østfyns Museer 2021.

af vinduer og døre til en mere stilmæssigt tilpasset udformning. Med i alt 399 huse i kategorierne 2-4 må bevaringstilstanden for husene i købstadens bymidte siges at være overvejende god, men med mange muligheder for forbedringer.

Værftsbyen Munkebo

Beskrivelsen af centerbyen Munkebo er i Kulturmasterplanen opdelt i den "gamle" landsby Munkebo og den nye værftsby, der er knyttet til Lindøværftets eksistens. Her vil vi koncentrere os om værftsbyen, der sammen med værftet i 2007 blev udpeget som et af 25 danske industrielle kulturminde af national interesse.

Før Lindøværftets anlæggelse var Munkebos byplan ganske simpel, fra hovedgaden (Fjordvej) udgik tre veje: Nørregade førte op til Munkebo Bakke, Syvstjernen førte mod Kølstrup, og endelig Strandvejen

ved noret. På næsset ved Kertinge Nor lå tidligere fire gårde; tilbage står kun et enkelt stuehus (Næsset 57).

Helt ude mod Odense Fjord, som man fra Munkebo kom til ad Strandgyden, lå indtil slutningen af 1950'erne kun den fir-længede gård, Lindøgaard, hvorunder hørte den lille ø Lindø, der i forbindelse med de store inddæmninger af Odense Fjord var blevet gjort landfast i 1875. Lindøgaard blev ligesom en række andre ejendomme opkøbt af Ejendomsselskabet A/S Lindø ved anlæggelsen af værftet. Den direkte vej til Lindø blev anlagt i 1904, og de følgende årtier blev den tidligere præstegårdsjord bebygget. De første huse var en lille koloni af hvide ejendomme (Lindøalleen 131-137 og 143-149), hovedsageligt beboet af fiskere. Efter nedrivningen af ni huse i 2014 er kun fem af de tidligere i alt 15 huse i området tilbage, heraf to af de oprindelige fiskerhuse.

Omkring 1960 fik vejen sit officielle navn, Lindøalléen, og i 1961-62 blev den udvidet ved ekspropriation af en strimmel forhave på begge sider af vejen. Siden er vejen blevet lukket ved enden af det sidste hus, hvorefter der kun har været adgang for gående og cyklister.

Anlæggelsen af værft og værftsby greb afgørende ind i Munkebos ejendomsstruktur. I første omgang blev gårdene Solbakken, Rosendalen, Flettekærgaard, Nedergaard, Højgaard og Bakkely opkøbt, og her blev i stedet opført boliger. Herefter opkøbte Munkebo kommune gårdene Krabbegaard, Stenlundgaard, Strandlyst, Ølundgaard, Møkærgaard, Risinge, Korshøj og Bakkelundgaard. Kystvejen, der blev anlagt som forbindelse mellem landevejen og værftet, havde en forgænger i form af den grusbelagte vej Strandgyden.

De første skridt til en arbejder- og funktionsnærby ved det nye Lindøværft blev taget i 1957, da der blev nedsat et Munkebo-udvalg, hvori der deltog en repræsentant for Boligministeriets kommitterede i byplansager. Allerede samme år fremlagdes den første dispositionsplan, udarbejdet af ingeniør Ove Jørgensen og arkitekt Bent Christensen, begge fra Stadsingeniørens kontor i Odense, men også ansat som A. P. Møllers rådgivere. Planen indeholdt de elementer, som blev hovedstrukturen for den nye by: En lav boligbebyggelse, der spredte sig op ad sydsiden af bakkekammen, som kulminerer i Munkebo Bakke, og en øst-vestgående hovedgade, Lindøalléen, med et bycenter på alléens nordside.

Ejendomsselskabet Lindø begyndte at opkøbe jord, og i 1958 rejstes de første huse i Rosendalen. I 1961 blev den kendte byplanarkitekt, professor Peter Bredsdorff, tilknyttet planlægningen af Munkebo. Bredsdorff var kendt fra den københavnske "fingerplan" og arbejdede samtidig med

planerne for den nye Danfoss-by på Nordals. I alle tre tilfælde arbejdede han med idéen om "båndbyen", dvs. byer hvor bydele med tilhørende service ligger på række langs en gennemgående trafikåre, men adskilt af grønne bæltter. I Munkebo betød Peter Bredsdorffs indgriben, at de tre bydele Solbakken, Rosendalen og Toften blev tydeligere afgrænset og adskilt af skovbæltter. Samtidig blev de tidligere tanker om højhusbebyggelse syd for Lindøalléen erstattet af placering af skole og kulturcenter i dette område.

Hovedkarakteren af boligbebyggelsen i den nye værftsby var allerede bestemt, før Bredsdorff kom til, og blev stærkt præget af traditionen fra de engelske havebyer omkring 1900-1910. Et fælles træk ved havebyerne var kombinationen af boligområder og et fælles centrum med service- og fællesfunktioner, grønne bæltter og områder. Ligeledes inspireret af de engelske havebyer prøvede man så vidt muligt i Munkebo at bevare eksisterende hegn og træer, bl. a. et meget gammelt hegn af stynede pile langs Højvængen. På den måde er værftsbyen på mange måder en klassisk haveby.

Også i detaljerne er Munkebo præget af havebytankerne. Først og fremmest i form af den høje grad af række- og dobbelthuse, som er typisk engelsk, men også i form af de små *greens*, som karakteriserer nogle af sidevejene til Solbakken og Rosendalen. Kombinationen af stamveje og blinde sideveje er derimod hentet fra USA, hvor havebyen Radburn fra 1928 blev den første haveby, der var anlagt til bilejende beboere med sin trafikseparering, der betød opdeling i køreveje, blinde veje og stier.

Et særligt bycenter med alle de funktioner, der hører til en by, var med i planerne fra starten. Den første tanke var at bygge et center fra Lindøalléen ned til kysten ved Munkebo Kro som en forbindelse mellem by og natur.

Højvangen med et af de gamle, bevarede pilehegn til højre og et skovbælte til venstre. Foto: Peter Dragsbo 2021.

I den endelige udformning blev centret opbygget med lave butikker og butiks-rækker i blokke, lagt langs en glasoverdækket gågade – anlagt med små knæk og med udgange mod Lindøalléen og P-pladserne bag centret.

Munkebo-centret er blandt de første af den slags centre i Danmark, inspireret af amerikanske malls. Centeret blev oprindeligt bygget med ret ensartede facader af røde sten og dertil foroven facadebånd og tagudhæng samt sammenhængende baldakiner, alt i mørkt behandlet træ. Senere er hele centergaden blevet overdækket med de elegante runde glastage, båret af hvidmalede jernsøjler, her og der suppleret af små tværfør-løb. Samtidig er de øvre facadebånd og tagudhængene blevet gennemgående hvidmalet.

I nyere tid er den tidligere mangfoldighed af mindre butikker i høj grad er afløst af

nogle få større dagligvarebutikker samt et stigende antal kontorer, klinikker og servicefunktioner. Samtidig er der givet tilladelse til bygning af en større dagligvarebutik i området syd for Lindøalléen. På den måde er bycentrets midterste del blevet mere og mere udhulet; de tilbageværende dagligvarebutikker ligger i dag, bortset fra bagerforretningen, ved gågadens to ender.

Bevaringsværdier

Hovedtrækkene i den tidlige værftsby er stort set fint bevaret. Når man går eller kører fra Lindøalléen op ad de tre stamveje Solbakken, Rosendalen og Toften, fornemmer man klart den enkle og logiske struktur med kvarterer, der er anlagt vifteformet som palmeblade, udgående fra Lindøalléen med blinde sideveje som ribber

Skovbæltet vest for Højvangen set fra nord mod noret. Foto: Peter Dragsbo 2021.

på et blad, der er kantet af snart enkelt- og dobbelthuse, snart kædehuse eller rækkehuse. Den nyere bebyggelse af rækkehuse nord for Højvangen og vest for Rosendalen fortsætter den oprindelige bebyggelses logik, mens parcelhuskvarteret øst for Rosendalen trods de ensartede røde tage virker som et brud på den traditionelle havebybebyggelse. Takket være det kollektive ejerskab og de bevarende lokalplaner fra 2008 og 2010 er bebyggelsens karakter stort set intakt bevaret for områderne mellem Lindøalléen og Højvangen.

Bebyggelsens grønne elementer bærer også præg af høj grad af fælles udformning: Grønne vejrabatter, allétræer langs stamvejene, høje hække og plæner på de små greens. De relativt høje hække slører til en vis grad bebyggelsen, men sikrer en grad af

privatliv på de ret små grunde i den tætte bebyggelse. Vigtigst er, at de holder ca. samme højde i hele området.

De bredsdorffske skovbælter består som nævnt af to bælte, der udgår fra bycentret/Lindøalléen: Et bælte, der går næsten lige op til Højvangen, hvor det knytter an til friarealerne på Munkebo Bakke. Og et bælte, der begynder bag bycentret og som nord for Højvangen fortsætter i en bue op langs bakkekammen, hvor det fortsætter mod øst – kun afbrudt af opholdsarealet på Munkebo Bakke. Det kan forekomme lidt ulogisk, at der aldrig blev plantet et skovbælte mod vest, i vindsiden af bakken – men omvendt er det udlig, man har fra stikvejen i den vestlige del af bebyggelsen mod værftet og dets ikoniske portalkran, symbolledet fortællende om sammenhængen mellem værft og by.

Skovbælterne, som i dag er præget af en tæt bevoksning af høje, rette og søjlelignede træer, skaber en karakterfuld indramning af det klassiske Munkebo. Overalt ses de høje træer tårne sig op over de lave husklynger og -rækker. Men denne karakter af små skove er samtidig skovbælternes problem. For selv om der er stier på langs og tværs, virker de ret uindbydende og skumle. Det østre skovbælte tager dog sin start direkte fra Lindøalléen, mens det vestre skovbælte i dag har mistet sin kontakt med bycentret ved placeringen af det tidligere rådhus på dette sted i 1973. Vest om rådhuset er der en smal og uindbydende passage op til skovbæltet, som her virker ekstra skummelt på grund af skyggen fra rådhuset (og placeringen af det kommunale "ølskur") – og bag rådhuset er der også en smal og skummel sti, adskilt fra skovbæltet af et vildtvokset brombærkrat. Oppe på bakkekammen virker skovbæltet mod nord mere indbydende, bl. a. fordi man her kan færdes inde mellem træerne og samtidig se ud over Odense Fjord og værftet mellem træstammerne.

Bycentret er en planlægningshistorisk og arkitektonisk bevaringsværdig helhed. Overdækningen og hvidmalingen af tagudhængene har gjort bycentrets oprindelige arkitektur både lysere og mere indbydende. Samtidig har man langs gågaden i stort omfang bevaret den oprindelige arkitektur med rødstensfacaderne og de lave tage – her og der afbrudt af toetagers bygninger i en anden lige så tidstypisk arkitektur med lamelfacader opdelt i lodrette vinduesbånd.

Nogle af de nyere forretningsbygninger har formået at overholde "spillereglerne", især "Netto" ved den vestlige ende af centergaden, mens "Spar", der afslutter centergaden mod øst, ikke er helt så vellykket. Det alvorligste fejltrin er dog, at

bankbygningen ved centergadens østlige ende, over for "Netto" (Bycentret 105), er blevet hvidkalket.

Anbefalinger

Det er meget vigtigt, at værftsbyens arkitektoniske særpræg bibeholdes, med sin vekslen mellem røde og gule sten, de lave skifertage og de manglende tagudhæng. En del af husene er udvidet med udestuer i glas, hvilket dog ikke virker voldsomt forstyrrende på hovedindtrykket – men måske skulle man lokalt udvikle en "standard"-udestue, som kunne tilbydes beboerne?

Fra 1976 begyndte et frasalg af boliger til privateje, startende med rækkehusene øst for Toften, og de er derfor heller ikke omfattet af lokalplanerne fra 2008. De toetagers rækkehuse i gule sten ved Nyhøjen længst mod vest blev solgt over en længere periode fra starten af 1980'erne til 1996. Dette område er også omfattet af lokalplanerne, men i mellemtiden er der sket en individualisering af husene, som især ses i de forskellige vinduesformer – samt i et enkelt tilfælde, hvor en blok er blevet pudset og malet. Den nuværende grundejerforening er helt klar over ønsket om at fastholde hovedkarakteren. Det vigtigste er her at bevare facaderne i gule sten. De forskellige vinduer er derimod et reversibelt "problem", al den stund der ikke er gjort indgreb i vindueslysningernes størrelse.

Bebyggelse og grønne områder udgør en velbevaret helhed, hvor alle detaljer samvirker til, at karakteren af haveby er intakt. Det grønne element i havebyen er dog sårbart over for brud med de fælles hækforløb og -højder, omlægning af de grønne græsarealer til anden form for brug eller beplantning (en ændring til "blomsterenge" vil dog være OK – i stil med de oprindelige engelske havebyer) og høj træbeplantning, der kan sløre indtrykket af de enkelte kvarterer som

”rum” mellem skovbælterne. Også resterne af tidligere hegn og diger bør så vidt muligt bevares som bevidst historiske elementer.

Skovbælterne var et vigtigt element i Peter Bredsdorffs planlægning og danner karakteristiske rammer om de enkelte kvarterer. Skovbælterne er sårbare over for fældning, og indtrykket af læbælter bør bevares, uanset om der udtyndes i træbevoksningen. Under alle omstændigheder fortjener de at få en mere indbydende karakter, så de i højere grad kan opleves som ikke blot ”noget man skal igennem”, men grønne veje, der fører ned til bycentret og fjorden.

De to nord-syd-gående skovbælter bør fortsat fungere som markante rammer om bebyggelsen, men en udtynding og lysning er påkrævet. Især det vestre skovbælte trænger til, at der skabes en klar og indbydende forbindelse mellem bæltet og bycentret – og videre til Troels Allé. Placeringen af rådhuset var en fejltagelse i 1973 – for på det tidspunkt havde Bredsdorff jo allerede i 1961 peget på, at bycenterfunktionerne burde placeres på den sydlige side af Lindøalléen. Da det tidligere rådhus er stort set funktionstomt og uden særlige arkitektoniske kvaliteter, kunne man foreslå den radikale løsning at fjerne det og skabe en fin og indbydende ankomst til skovbæltet. Er dette ikke muligt, vil et godt alternativ være at delvis indskrænke den forsænkede gård og sløjfe de yderste dele af de omgivende mure øst for bygningen og lave en bred indgang til skovbæltet. Samtidig bør akse tydeliggøres med et klart forløb gennem bycentret (bl. a. ved at sløjfe 6-7 P-pladser), så man får fornemmelsen af en naturlig forbindelse mellem Skovbæltet og Troels Allé.

Det østre skovbælte starter ret uformidlet ved fortovet af Lindøalléen. Også her kunne man tænke sig en mere indbydende ”indgang” – samtidig med, at det evt. kunne

fortsættes som et åbent græsbelte ned over marken til fjorden med fodgængerovergange over Lindøalléen og Fjordvejen.

Endelig kunne man overveje at plante endnu et læbælte langs nordsiden af Højvangens vestligste del – dog således, at det afsluttes tragtformet, så udsynet fra vejen mod værftet bibeholdes.

Hvad angår bycenteret er det først og fremmest vigtigt, at hoveddispositionen med en intim gågade kantet af to rækker af bygninger med bagvedliggende varegårde bevares. Men på baggrund af ”butiksdøden” skal der findes nye funktioner, f. eks. i form af foreningslokaler, offentlige og private servicefunktioner mm. I forbindelse med kommende forandringer og tilføjelser kan det diskuteres, om de oprindelige bygninger og tilføjelserne skal kunne klart adskilles. Imidlertid er der allerede gennemført så mange til- og ombygninger, at det oprindelige center ikke mere kan rekonstrueres.

Til brug for den fremtidige omdannelse foreslås det, at der udarbejdes en enkel designmanual, der fastholder nogle af de centrale karakteristika ved bebyggelsen: Kombinationen af rødt murværk og hvidt træværk, de karakteristiske tagudhæng og brug af kombinationen af oprindeligt facadebånd og tagudhæng. De to blokke med lamelfacader har deres egen arkitektur og bør bevares uændret.

Lindøalléen går i en stor bue fra vest til øst som Munkebos naturlige hovedgade. Tidligere endte alléen mod vest ved porten til værftet, men er nu lukket. Det giver mindre trafik – men alléens endepunkt mod vest virker forsømt og tilfældig. Her kunne man forestille sig en ”portal” af træer eller lignende ved afslutningen.

Gennem byen virker alléen som et bredt og aflangt torv, for bredt til at virke som en intim plads, men dog samlende. Alléens forløb

Velbevarede stendiger og bindingsværkshuse i Rønninge. Foto: Østfyns Museer, 2021.

understreges af rækkerne af skulpturelle beskårne platantræer foran bycentret og skole/kulturcentret. Forløbet af allétræer burde dog gøres færdig ved at der også blev plantet på sydsiden fra Troels Allé til Skibskajen.

Rønninge

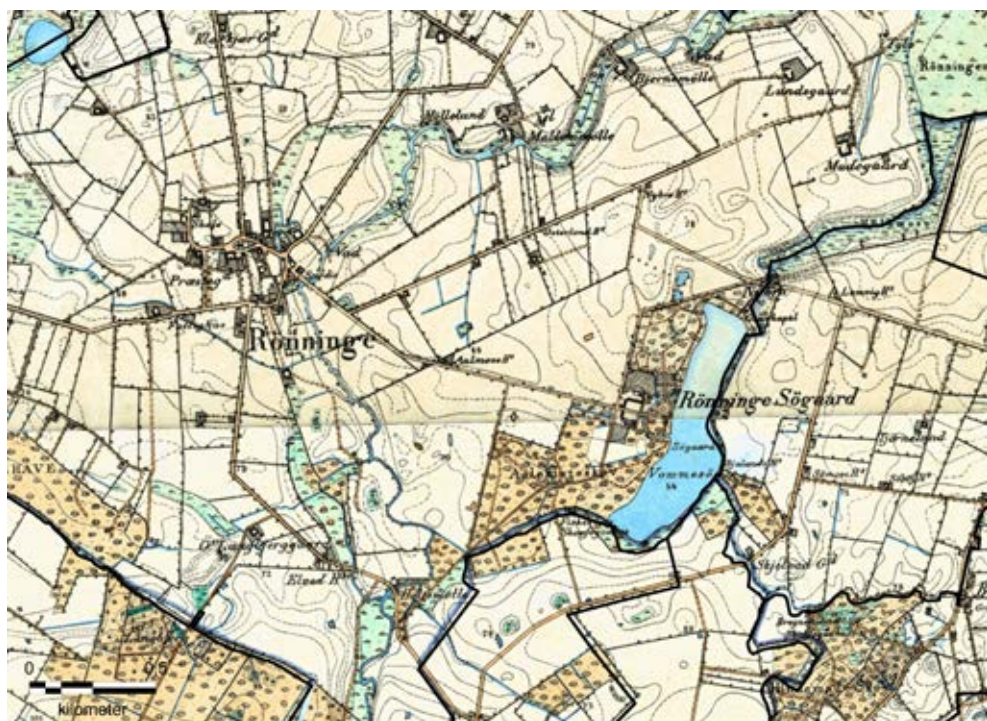
Rønninge kan tjene som eksempel på beskrivelse af et landsogn i Kulturarvsmasterplanen. Sognet, der er det sydligst placerede i kommunen, nævnes første gang 1313 som Ryninge. Forleddet er enten afledt af rydning eller ryniung (styrte sammen, falde), mens efterleddet -inge er en stedbetegnelse afledt af et indbygger- eller naturnavn.

Efter udskiftningen i 1801 blev knap halvdelen af byens gårde udflyttet, mens resten er bevaret på deres oprindelige tomt. Omkring 1880 er bebyggelsen vokset ud langs Stavnsagergyden, Ellingevej og

Rønninge Bygade imod sydvest. Specielt bebyggelsen langs Stavnsagergyden er typiske stationsbyhuse. Omkring år 1900 har den lokale andelsbevægelse opført mejeriet og forsamlingshuset, ligesom den tidligere skole og anden lærerbolig på Gl. Skolevej er fra denne periode. I 1950'erne er der foretaget udstykning ved Bovej, og i 60'erne ved Åvej, Hyttevej og Glambækvej.

Et særligt fint miljø eksisterer omkring den højtliggende kirke med husene i Kirkestræde og den østlige del af bygaden samt de mange træer i dette område. Endvidere er der bevaret mange fine stengærder i landsbyen. Nær kirken er en mindesten for befrielsen 5. maj 1945 opsat i 1949.

Ganske særpræget for en landsby er den store fælle midt i byen med den tilhørende lille skov samt den store græseng vest for kirken. Ved bygaden står desuden et lindetræ kaldet "Skandinavien", angiveligt fra

I Kulturarvsmasterplanen gøres der i udstrakt grad brug af historiske kort til at identificerede udviklingstræk på sogne- og ejerlavs niveau. På et såkaldt højkantkort over en del af Rønninge ejerlav fra midten af 1800-tallet kan man bl. a. se, at Rønninge Søgård ikke har sit eget ejerlav, men derimod ligger i udkanten af Rønninges øst for byen. Kilde: HistoriskAtlas. dk.

treårskrigen 1848-50. Norske og svenske tropper var indlogeret hos den lokale præst, og lindetræet blev plantet af præstens datter samt en norsk og en svensk officer til minde om den skandinaviske samhørighed. Tværgyden indrammes over et længere stræk af et hegn på begge sider af vejen. Landsbyen er som helhed påvirket af en del støj fra den nærliggende motorvej.

Rønninge Søgård

Gården, der er nævnt første gang i 1326, blev anlagt på et gammelt voldsted et par hundrede meter syd for den nuværende, fredede hovedbygning, der er anlagt på en holm nær gårdens sø. Voldstedet er fredet. Hovedbygningen består af to sammenbyg-

gede fløje. Østfløjen, som ligger ud mod en nærliggende sø, er opført i 1596 under Caspar Markdanner, hvis våbenskjold findes over portalen. Nordfløjen er opført i 1672. Hele hovedbygningen, der blev ombygget i 1757, fremstår i røde mursten på en sokkel af tilhuggede kampesten og krones af et tegltag. 1868 blev trappetårnet forsynet med et spir, mens også hovedbygningen blev restaureret ved arkitekt H. Klein.

Efter en brand i 1840 blev avlsgården flyttet væk fra hovedbygningen og placeret nordvest for denne. Efter en ny brand blev den genopført i 1932. Syd for adgangsvejen ligger forvalterboligen og herskabsstalden, der er opført midt i 1800-tallet. I haven står et fredet gravkapel opført i mursten fra 1880.

Voldgraven er et fredet fortidsminde og ved hovedgården findes også flere alleer.

Bytoften

I området i sognets vestlige del er der gennem flere års arkæologiske udgravninger fundet grave og især bebyggelser bronzealderen, jernalderen, vikingetiden og middelalderen. Nogle af stolpehullerne fra huse og hegn er efter endt udgravning forsynet med pæle, så de mange huses grundplaner på den måde er rekonstrueret. På grundlag af pollenprøver er oldtidens landskab søgt genskabt ved beplantninger.

Kulturarvsmasterplanen udpeger 24 ejendomme i Rønninge som værende særligt bevaringsværdige. Når opførelsesår angives "ifølge BBR", indebærer det, at oplysningen skal tage med det forbehold, at den stammer fra en tidligere ejers opgivelse til Bygnings- og Boligregisteret.

Særlige bevaringsværdier

Rønninges snoede og cirkulære veje og stræder har kirken som centrum. Byen rummer præstegård, tidligere landsbyskole og forsamlingshus og har et tydeligt landsbypræg med flere ældre stråttækte bindingsværkshuse, dog svækker de nyere parcelhusbebyggelser landsbyens autentiske udtryk.

Et særligt miljø findes omkring Kirkestræde og kirken med træerne i området, bl. a. lindetræet kaldet "Skandinavien", plantet under træarskrigen. I byen er der flere stengærde bevaret. Rønninge Søgård med voldgrav og hele anlægget omkring udgør et selvstændigt kulturmiljø. I Kommuneplan 2013-25 er Rønninge udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales, at man fortsat bevarer den karakteristiske fælled med skov i midten af byen og græsengen vest for kirken. Man kan med fordel dæmpe trafikstøjen, der kommer fra motorvejen og forringer det samlede indtryk af landsbyen

Endvidere anbefales det at fortsætte bevaringsarbejdet med det fredede kulturmiljø omkring Rønninge Søgård med anlæg og voldgrav.

Afrunding

Rapporten "Kulturarvsmasterplan for Kerteminde Kommune 2021" på 234 sider blev afleveret til byrådet i november 2021.

Med rapporten har Østfyns Museer forsøgt at skabe et overblik over den fysiske kulturarv i form af bygninger og kulturmiljøer i kommunens landdistrikter og centerbyer. Det har været vigtigt at gøre opmærksom på, at et kulturmiljø ikke kun omfatter enkeltstående bygninger og kulturarvselementer som gravhøje, vandmøller eller en herregård, men kan være bebyggede helheder som eksempelvis en hel landsby, et fiskerleje, et boligområde, en fabrik eller lignende, hvor der er en historisk sammenhæng mellem bebyggelse og stedets fortælling. Kulturmiljøets værdi afhænger ikke alene af dets alder og tilstand, men især af den fortællekraft, som kulturmiljøet rummer. Det afgørende er, at fortællingen er synlig og kan opleves i dag.

Hvis kommunens planarbejde formår at understøtte og styrke de bevaringsværdige kulturmiljøer, kan kommunens rige kulturarv gøres til en afgørende ressource, der bidrager afgørende til øget bosætning, turisme og erhvervsudvikling.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

<i>Gl. Skolevej 2.</i>	irlænget gård i bindingsværk med stråtag samt kampestenshus med stråtag, opf. 1700 iflg. BBR
<i>Gl. Skolevej 12.</i>	Den tidligere skole, opf. I grundmur 1872 iflg. BBR, bagest på grunden står en "kvindeeg", plantet i 1915.
<i>Glambækvej 16, "Glambækgård".</i>	Stuehus i bindingsværk og stråtag, opf. 1816 iflg. BBR, og sidelænge fra 1600-tallet.
<i>Kirkestræde 1.</i>	Præstegård i rød blankmur med fronton samt sidebygning, opf. 1927 iflg. BBR.
<i>Kirkestræde 3.</i>	Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.
<i>Kirkestræde 5.</i>	Bindingsværkshus (dog med betonstenstag), opf. 1877 iflg. BBR.
<i>Møllegården 4.</i>	Vinkelbygget hus i bindingsværk med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 1.</i>	Vinkelbygning i bindingsværk og tavl i røde sten samt tegltag, 1923 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 3.</i>	Trefløjet gård i bindingsværk med pladetag, opf. 1842 iflg. BBR (en fløj fjernet i nyere tid).
<i>Rønninge Bygade 11.</i>	Vinkelhus i bindingsværk med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 12.</i>	Rødstenshus med frontispice og tilbygget sidelænge, opf. 1905 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 15.</i>	Vinkelhus i bindingsværk og grundmur med stråtag, opf. 1810 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 17.</i>	Bindingsværksbygget hus med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 19.</i>	Bindingsværksbygget hus med stråtag, opf. 1790 iflg. BBR.
<i>Rønninge Bygade 26.</i>	Trelænget bindingsværkshus med stråtag, stuehus 1810, længerne 1850 (følger vejforløbet). Fredet.
<i>Stavnsagergyden 1.</i>	Toetagers rødstenshus med midterrisalit, opf. 1931 iflg. BBR.
<i>Stavnsagergyden 12.</i>	Rødstenshus, opf. 1925 iflg. BBR.
<i>Stavnsagergyden 13.</i>	Forsamlingshus, opf. 1899 iflg. BBR.
<i>Søgårdsvej 1, "Hørvang".</i>	Rødstenshus i byens østlige udkant, opf. 1923 iflg. BBR (udhus 1888).
<i>Søgårdsvej 10, Rønninge Søgård.</i>	Fredet. Opf. bl. a. 1596 og 1672.
<i>Tværgyden 5, "Sognefogedgården".</i>	Firlænget gård i bindingsværk med tegltag, opf. 1850 iflg. BBR (sydlængen 1920).
<i>Tværgyden 10.</i>	Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.
<i>Tværgyden 12.</i>	Gulmalet og grundmuret hus med gavlkvist, opf. 1912 iflg. BBR.
<i>Tværgyden 16.</i>	Vinkelbygget husmandssted i bindingsværk med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.

Noter

1. Nicolai Carlberg og Søren Møller Christensen (red.), *Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis*. København, 2003.
2. Besigtigelser og beskrivelser er foretaget i perioden maj 2018 til september 2021 og udført af Sigrid Lundblad, Niels Porsmose og Kurt Risskov Sørensen, inspektører ved Østfyns Museer. Herudover har tidligere museumsinspektør Peter Dragsbo deltaget i besigtigelsen og beskrivelsen af de tre centerbyer.
3. SAVE – Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi. Kulturministeriet, Kulturarvsstyrelsen 2011.
4. Se www.kulturarv.dk/fbb.

Kurt Risskov Sørensen, f. 1954, cand.mag. i historie og samfundsfag, inspektør ved Østfyns Museer.